

CHUSTIYNING TARJIMAI HOLIGA DOIR

Otaxanova Mahmuda Mamadaliyevna
Namangan davlat universiteti, o‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasida o‘qituvchisi
E-mail:otaxanovamahmuda30@gmail.com [Tel:+998936768400](tel:+998936768400)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21205876>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada Chustiyning tarjimai holi, uning hayoti va ijodiy faoliyatining asosiy bosqichlari tahlil etiladi. Tadqiqotda shoirning tug‘ilgan muhiti, ta’lim jarayoni, adabiy shakllanish omillari hamda ijodiy merosining o‘ziga xos jihatlari ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Shuningdek, Chustiy ijodining o‘zbek mumtoz adabiyoti an’analari bilan bog‘liqligi, g‘azal va boshqa janrlardagi poetik mahorati hamda adabiy-estetik qarashlari tahlil qilinadi. Natijada, Chustiyning o‘zbek adabiy merosidagi o‘rni va ahamiyati ochib berilib, uning tarjimai holini chuqur o‘rganish milliy adabiyot tarixini boyitishda muhim manba ekanligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: Taxallus, biografik hikoya, chust, mavlono, domla, adabiy davra, adabiy aloqalar, g‘azalxonlik.

ABOUT CHUSTIY'S BIOGRAPHY

Otaxanova Mahmuda Mamadaliyevna
Teacher of the department of uzbek literary criticism Namangan State University
E-mail:otaxanovamahmuda30@gmail.com Phone:+998936768400

Annotation: This scientific article analyzes Chustiy's biography, the main stages of his life and creative activity. The study covers the poet's birthplace, educational process, literary formation factors, and specific aspects of his creative heritage based on scientific sources. It also analyzes the connection of Chustiy's work with the traditions of Uzbek classical literature, his poetic skills in ghazal and other genres, and his literary and aesthetic views. As a result, the place and significance of Chustiy in the Uzbek literary heritage are revealed, and it is argued that an in-depth study of his biography is an important source for enriching the history of national literature.

Key words: Pseudonym, biographical story, Chustiy, Mawlana, domla, literary circle, literary connections, ghazal poetry.

Aruz vaznida barakali ijod etgan shoir, dostonnavis, dramaturg, shuningdek, mohir tarjimon Chustiy – Nabixon Xo‘jayev o‘zbek mumtoz va zamonaviy adabiyoti taraqqiyotida o‘ziga xos ijodiy uslubi, badiiy tafakkuri va ma‘rifiy qarashlari bilan alohida o‘rin egallagan ijodkorlardan biri hisoblanadi. Uning hayoti va ijodiy faoliyati nafaqat adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan, balki ijtimoiy-ma‘naviy jarayonlar bilan uzviy bog‘liqligi jihatidan ham muhim ilmiy tadqiqot obyekti. Shu bois Chustiy tarjimai holini o‘rganish orqali shoirning shakllanish omillari, ijodiy kamolot bosqichlari hamda davr ruhining uning asarlarida qanday aks etganini aniqlash mumkin.

Tarjimai holga doir ma‘lumotlar ijodkorning shaxsiyati, dunyoqarashi va badiiy merosini chuqurroq anglashda muhim manba vazifasini bajaradi. Ayniqsa, Chustiy yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy, madaniy muhiti uning ijodiy yo‘nalishiga bevosita ta‘sir

ko’rsatgan. Shu jihatdan mazkur maqolada shoirning hayot yo’li, ilmiy-adabiy muhit bilan aloqalari, ijodiy merosining shakllanish bosqichlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda milliy adabiy merosni qayta ko’rib chiqish, uni zamonaviy ilmiy mezonlar asosida baholash zarurati ortib bormoqda. Bu jarayonda Chustiy kabi ijodkorlarning tarjimaiy holini chuqur o’rganish, ularning adabiyotimiz rivojiga qo’shgan hissasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Chustiyning hayoti va ijodiy faoliyatini tizimli ravishda o’rganish, mavjud ilmiy manbalar asosida uning tarjimaiy holiga doir muhim jihatlarni yoritishdan iborat. Shu bilan birga, maqolada tarixiylik, izchillik va ilmiylik tamoyillari asosida shoir hayoti bilan bog’liq faktlar tahlil qilinadi hamda umumlashtiriladi.

Shoir 1904-yil 20-fevralda Namangan viloyati Chust shahrida hunarmand-to’quvchi oilasida dunyoga kelgan. Otasi Nurillohxoja ismli kishi bo’lib, hunarmand bo’lish bilan birga adabiyot va she’riyat ixlosmandi edi. Shu boisdan ham Turobiy taxallusi bilan g’azallar ijod qilib turgan. Lekin, afsuski, she’rlari o’sha zamonlardayoq yo’qolib ketgan. Otadagi hunar va ijod borasidagi qobiliyatning mavjudligi yosh Nabixonning ilmga, adabiyotga, xususan, she’riyatga mehr qo’yishida muhim o’rin tutdi. Bu haqda Chustiy “O’tmish va xotiralar” deb nomlangan biografik hikoyasida shunday deb yozadi: “Yoshlik chog’larimdayoq atlasboflik va she’r yozishni dadamdan o’rganganman. Keyinchalik g’azallarimdan birida “Chust shahrida tug’ildim, shul sabab Chustiy laqab, Otadan meros shoirlik-la atlasboflik”, – deb yozgan edim” [1:465].

Yosh Nabixon 7 yoshdan 12 yoshgacha o’z qarindoshi maktabdor Ubaydaxon ayadan ilk saboq oladi. Mazkur pallalarni ijodkor quyidagicha xotirlaydi: “Men maktabbolalar ichida hammadan durust edim. Bir necha haftada alifbo, haftiyak va boshqa savod kitoblarini o’zlashtirdim. Keyin Qur’oni Kariym, Chahor kutub, Navoiy, Hofiz Sheroziy. Sa’diy, Bedil asarlarini, Mantiq, Maslak kabi darsliklarni o’rgandim, ikki yilda Kalomullohni to’la yod oldim”[1:465]. Bo’lajak shoir Sharq adabiyotining eng durdona asarlarini mutolaa qilgan holda adabiyot olamiga kirib keldi, qalbida she’riyatga havas uyg’ondi.

1917-yildagi o’lkada hukm surgan siyosiy o’zgarish va beboshliklar sababli, shuningdek, Chustda tirikchilik qilishning imkoni bo’lmay qolganligi uchun ham 14 jonli Xo’jayevlar oilasi Qo’qon shahriga ko’chib keladi. Butun oila to’quvchilik ishlari bilan shug’ullanadilar. Nurullohxoja shu yili Uchko’prik tumanining Tepaqo’rg’on qishlog’iga imom-xatiblik qila boshlaydi. Nabixon ham 12 yoshidan aka-ukalari kabi ota kasbi (atlas to’qish)ga mehr qo’yadi, oilaga yordam bera boshlaydi. Ayni vaqtda eski maktab va madrasalarda ta’lim ham oladi, qorilik ilmini aka-ukalari bilan dastlab Chustdagi Nasrulloxon To’radan (Chustiyning ilk ustoz) Ubaydaxon ayaning turmush o’rtog’i), Qo’qonda esa Mirg’ofur qorixonasida o’rganadi. 6 o’g’ilning har biri xat-savodli, ilmli, mehnatkash, es-hushli bo’lib kamol topadilar.

Bo’lg’usi shoir uy va ro’zg’or ishlaridan ortishi bilanoq kitob mutolasiga tushardi, mumtoz she’riyatning buyuk namoyandalari asarlarini qo’ldan qo’ymay, yodlab qolishga urinardi. O’g’lidagi ishtiyoqni vaqtda payqagan Turobiy aruz saboqlarini o’rgatadi, Nabixonning ilk mashqlarini nazardan o’tkazib turadi. Shoirning taxallus tanlashi ham o’ziga xos tarixga ega. “Ertalab nonushta mahal Nabixon dadalariga ta’zim ila nigoh tashlab edilar, u kishi: “Ha, o’g’lim, biror gapingiz bormi?” – dedilar mehr to’la ko’zlari bilan tikilib. “Ha, ijozat bersangiz, o’zimga taalluqli bir narsa haqida so’ramoqchi edim, dadajon”, – dedilar Nabixon. “Xo’p, o’g’lim, so’zlang”, – dedilar dadalari. “Taxallus...” – deya endigina og’iz juftlagan ham edilar Nabixon, padari buzrukvorlari gap nima xususida ekanligini

fahmlab: “Tushundim, men ham shuni o’ylab yurgan edim. O’zingizning biror o’ylaganingiz bormi?” – deb so’radilar, “Sizdan o’tib jur’at qilarmidim”, – deb javob qildilar qo’llarini ko’ksilariga qo’yib Nabixon. Shunda dadalari mamnun ohangda: “Ha, borakalloh! Tashakkur, o’g’lim! Chust buyuk allomalar, egamga muqarrab zotlar, ulug’ shoir-u hofizlar vatani. Siz ham ana shu yurtning farzandisiz”, – dedilar. Shunday qilib, Nabixon Chustiy otalaridan oq fotiha olib, ijodkorlikning saodatvor, ammo o’ta mas’uliyatli va mashaqqatli yo’liga chiqib oldilar”. Shu tarzda yosh shoir otasining maslahati bilan Chustiy taxallusida ijod qila boshlaydi.

“Chust” so’zi forschadan olingan bo’lib, lug’at [2:566; 3:483]larda “chaqqon”, “shaylangan”, “mahkam”, “darhol”, “to’xtovsiz” ma’nolarida qo’llanilgani ma’lum. Masalan, Navoiy asarlari lug’atida mazkur so’z “chaqqon, tez”, “tayyor, shaylangan”, “mahkam” kabi ma’nolarni anglatib kelishi misollar asosida dalillangan. Jumladan, “maoniy ahlining sohibqironi” (ta’bir N.Jabborovniki) quyidagi satrlarida

Dayr piri xizmatig’a chekmayinmu belni chust,

Kim necha zunnordin tongmish belimga bir maras [2, 566] , – deb yozganida ham ayni shu ma’noda qo’llaydi: pir xizmatiga belni mahkam bog’lash zarurligi ta’kidlanadi.

Yana shuni ham aytish joizki, Sho’rolar davrida yozuvchi va shoirlarimizning o’zlariga taxallus qo’yish an’anasi qisman bo’lsa-da, hali hanuz davom etib kelar edi. Ammo bu davr o’zbek adabiyotida Chustiydan boshqa hech kim tug’ilgan joyini nisba sifatida o’ziga taxallus qilmadi. Vaholanki, zamonaviy she’riyatda G’afur G’ulom, Oybek, Uyg’un, Hamid Olimjon, Usmon Nosir kabi, mumtoz aruz an’analari yo’lida esa Habibiy (Zokirjon Xolmuhammad o’g’li), Charxiy (Asg’arali Hamroaliyev), Sobir Abdulla singari ijodkorlar bir adabiy muhitning ko’zga ko’ringan vakillari hisoblanardi. Ko’hna adabiyotimizning ko’plab jihatlari o’rganilishi taqiqlanib turganda, mumtoz an’analarga sodiq qolib, tavallud maskanidan nisba olish va uni ijod jarayonida istifoda etish, avvalo, salaflar an’anasiga hurmat, yuksak ehtirom natijasi, qolaversa, chin ma’nodagi jasorat ham edi, albatta. Chunki buning mahalliychilik tarzida baholanishi, salbiy siyosiy tus berilishi turgan gap edi. Bu hukmron mafkuraning soxta “baynalmilalchilik” siyosatiga to’g’ri kelmas edi.

Chustiyning taxallusi, sharif nomi haqida gap ketganda, uning taxallusiga qo’shib aytiladigan “mavloni”, “domla” va “qori” so’zlari haqida ham mulohaza yuritishni lozim topdik. “Shoir Chustiyga Nabixon aka, Chustiy domla, Chustiy qori aka, ba’zan Mavloni Chustiy, deb ham murojaat qilishar edi. Domla atamasi, aytishlaricha, dunyoviy va diniy ilmlardan teran xabardor bo’lganlarga nisbatan qo’llanar ekan. Taxalluslariga “mavloni” so’zini qo’shib aytishlarining boisi shuki, u kishi, avvalo, payg’ambarzoda va zabardast piri murshid Mavloni Lutfulloh Chustiy zurriyotlaridan, qolaversa, ilm va shoirlikda peshqadamlik maqomiga egadirlar” [4: 82]. Darhaqiqat, Chustiy domlaning bobokalonlari – XV-XVI asrlarda yashagan naqshbandiya silsilasining Maxdumi A’zamdan keyingi yirik vakili Mavloni Lutfulloh Chustiy bo’lib, maqbaralari Chustning aynan shu nomdagi bog’idadir. U kishi avliyolik darajasiga ko’tarilgan ulug’ zot bo’lib, naqshbandiya tariqatining mashhur piri hisoblangan. “Lutfulloh ibn Fathulloh Mavloni Chustiy Chustning shimoli g’arbida joylashgan Chodak qishlog’ida tug’ilgan. ...u ona yurtini tark etib, Chustga ko’chib ketadi. Bu yerda Xoja Ahrorning shogirdi Shoh Husayn Axsiga murid tushadi... U tez orada el orasida obro’-e’tibor qozondi. Lutfulloh Chustiyning shogirdlariga pand-nasihat shaklida yozilgan ikkita kichik risolasi va Muhammad Muftiy Ohangaroniy qalamiga mansub “Manoqibi Mavloni Lutfulloh” degan nom bilan mashhur asari ma’lum” [5:96]. Bu fikrlarni adib M. In’omning olim, adib va san’atkor Husaynixon Orifiyga bag’ishlab yozgan “Sizga

havasim keladi” nomli essesda berilgan shajara haqidagi ma’lumotlar ham tasdiq etadi [6:96]. Ajdodlari ana shunday ulug’ zotlarga borib taqalgani uchun ham Nabixon Chustiy murattab qori va faqih, fors va arab tillari bilimdoni, zullisonayn shoir va mohir tarjimon, lug’atshunos va sharqshunos bo’lib yetishadi.

20-30-yillarda Nabixon qishloq idoralarida, jamoa xo’jaliklarida, matlubot birlashmasida mas’ul lavozimlarda xizmat qildi. Mazkur vaqtlarda Chustiyning ijodi yuksalib, Qo’qon, Farg’ona, qolaversa, butun O’zbekiston va undan narilarda ham mashhur bo’ladi. Bu haqda O’zbekiston xalq yozuvchisi Said Ahmad shunday eslaydi: “1938 yoki 1939-yillar edi, ana shu vaqtda Chustiy taxallusi bilan bitilgan she’rlar, aytilgan qo’shiqlar o’zbek xalqi orasiga, o’zbek san’atiga, o’zbek adabiyotiga birdaniga yarqirab kirib keldi” [7:38]. Bu kezlarda Nabixonning savdo-sotiq, tijoratda ham ishlari yurishib, turli vaqtlarda turli qishloqlarda do’kon ochishga muvaffaq bo’ladi. Bu esa ijodkorni xalq bilan yanada yaqinlashuviga, muxlislari miqdori oshishiga olib keladi. Shoirning ukasi Abbosxonning ham ishlari muvaffaqiyatli bo’lib, butun oilani qishloqdan (Tepaqo’rg’on) Qo’qon shahriga ko’chirtirib keladi. Bu imkoniyat tufayli Nabixon shahar adabiy hayotida faol ishtirok eta boshlaydi. Charxiy, Sobir Abdulla, G’aribiy, Javdat, Olimiy, Mavzun kabi shoirlar bilan do’stlashib, adabiy aloqada bo’ladi. Chustiyning shoirlik iqtidori garchi Chust shahrida yuzaga kelgan bo’lsa-da, haqiqiy rivoji ibtidosiga latif Qo’qon shahrida erishdi, mana shu muqaddas zamin adabiy muhiti bag’rida kamol topdi. Bu haqda shoir o’zi ham yozadi:

Aslida Chustiy va lekin zavqi ko’p Xo’qandiman,
Men uchun ilhom to’la koshona bu, Farg’ona bu [8:168].

Azaldan san’atkorlar, shoirlar maskani bo’lgan mazkur o’lkadagi qaynoq adabiy muhit, zavqli uchrashuvlar, ilhombaxsh davralar Chustiy ijodining yuksalishi uchun ayni muddao bo’ldi, shoir qalami tobora o’tkirlashib bordi.

Chustiy fayzbaxsh yig’inlardan aslo qolmas, aksincha, bunday kecha, o’tirishlarga jon kiritar, ularning porloq yulduzi bo’lib yuqorida o’tirar edi. Ana shunday davralardan misol keltirib o’tamiz. Shoir Miskin Qo’qon shoirlarining g’azallaridagi o’ynoqilik, shirinlik, musiqiylikning yetukligi, lirizmning kuchliligi, falsafaning chuqurligiga maftun edi. Shu bois uning qalbida qo’qonlik shoirlar bilan uchrashish ishtiyoqi tug’iladi. Adabiy suhbat uchun maxsus “Keldim” radifli bir g’azal bitib, Qo’qon sari yo’l oladi va u yerda Charxiy boshliq bir guruh shoirlar bilan uchrashadi. G’azalxonlik, shirin suhbatlar uyushtiriladi, qo’shiqlar aytiladi. So’ngra navbat shoir Miskinga beriladi. Davrada u kishi quyidagi qalb izhorlarini zavq-shavq bilan o’qiydi:

Adam sahrosini Majnuniman, do’stlar, qayon keldim,
Xayolim Layli birla behuda, bilmam, qachon keldim.
Muyassar bo’lsa Charxiy vasli, deb men necha axtardim,
Bihamdilloh nishon topdim, agarchi benishon keldim.
Ajab muhtojman, yo rab, duoyi bir G’aribiyga,
Qabul et bu duoni, hojati ko’p noravo keldim.
Nisor aylab bu jonni Chustiy chobuk suhbatin topdim,
Murodim shul edi, ey dil, g’alat ushbu jahon keldim.
Bu bo’ston bulbuli erdi fig’on birla navo aylab,
Eshitgach nolasin, chashmimda ham bag’rimda qon keldim.
Chunon haq erka qilmish, xalq ani savtini shaydosi,
Ne debman vasfinga, ey til, ojiz-u bezabon keldim.
Ajib Farg’onada olimni ko’rdim, nomi ham Olim,

So’zi shirinligidan izlab-izlab mehribon keldim.

Niqob andishadur Miskinligimga doimo, ey dil,

Xijolatman bo’lib farz ahline bearmug’on keldim [9:34].

Mazkur g’azalda she’r muallifi shoir Miskin Charxiy, G’aribiy, Chustiy, Olim kabi bir vaqtda ijod qilgan shoirlarni nomma-nom zikr etadi, har bir ijodkorga alohida-alohida o’rin beradi, ularga o’z mehrini bildiradi. Chustiy ijodidagi o’ziga xoslik, tez, chaqqon, ildam, sho’x, o’ynoqilikni “chust, ya’ni just va chobuk” so’zlari orqali tarannum etdi. Ko’rinib turibdiki, Chustiy o’z davri adabiy gurunglarida anchayin ko’zga ko’ringan ijodkor edi.

Chustiy o’z ijodi bilan tez orada shuhrat qozonadiki, shu vaqtlardagi respublika rahbari Usmon Yusupovning o’zi Qo’qonga kelib, shoirni markaz – Toshkentga Hazrat Alisher Navoiy tavalludining 500 yilligini keng nishonlash ishlariga ko’maklashish uchun taklif etadi. Shu sabab 1939-yildan boshlab ijodkor qaynoq hayot bag’riga kirib keldi. Shu vaqtdan e’tiboran maxsus tuzilgan Navoiy komitetining jonkuyar a’zosi sifatida G’.G’ulom, H.Olimjon, P.Shamsiyev, Boqiy, Ulfat, Mahjur, S.Abdulla, Habibiy kabi she’riyat bilimdonlari qatorida buyuk mutafakkir ijodini tadqiq va targ’ib etishda munosib faoliyat yuritdi. Keyinchalik “O’zbek tilining izohli lug’ati” va “Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug’ati” (1- va 2-jildlarning so’zboshisida Nabixon Xo’jayev nomi qayd etilgan) ni tuzishda ham kamarbasta bo’ldi.

Chustiy mas’uliyatli lavozimlarda faoliyat yuritdi: Muqimiy teatrida adabiy emakdosh (1939–1941) va direktor (1941–1942) hamda O’zbekiston Yozuvchilar uyushmasi adabiyot fondida direktor (1942–1944), O’zbekiston Fanlar akademiyasi Til va adabiyot institutida ilmiy xodim (1959–1968) bo’lgan.

Shoirning asarlari ham birin-ketin chop etildi. „Qo’zg’ol”(1942), „Lolazor”(1945), „Hayot zavqi”(1951), „Gul mavsumi”(1969), „G’azallar”(1978), „Yod eting kamtarin Chustiyni ham”(1984) kabi she’riy to’plamlari dunyo yuzini ko’rdi. Shuningdek, mumtoz adabiyotimiz an’analari oziqlangan „Hayotnoma”(1988), „Sadoqat gullari”(1992), „Ko’ngil tilagi”(1994), „Muhabbatnoma”(2013) kabi devonlari kitobxonlarga taqdim etildi. U mumtoz aruz latofatini zamonaviylik ruhi bilan uyg’unlashtirib, so’z bahridagi javohirlarni olmos qalamida marjondek terdi, xonanda-yu sozandalarga iste’dod yolqinlarini yuqtirib, betakror qo’shiqlar yaratdi.

Nabixon Chustiy adabiy merosini tarkiban quyidagicha guruhga bo’lish mumkin:

1. **She’riy to’plamlari:** „Qo’zg’ol”(1942), „Lolazor”(1945), „Hayot zavqi”(1951), „Gul mavsumi”(1969), „G’azallar”(1978), „Yod eting kamtarin Chustiyni ham”(1984), „Ko’rguncha, xayr endi” (2004), „Nasihat gulshani” (2012), „Saylanma”(2024).
2. **Devonlari:** „Hayotnoma”(1988), „Sadoqat gullari”(1992), „Ko’ngil tilagi”(1994), „Muhabbatnoma”(2013).
3. **Dostonlari:** „Zafarnoma”, „Tirik jannatga kirgan kampir”, „Kiyiknoma”, „Bog’i Eram”.
4. **Dramalari:** „O’zbekiston qilichi” (S.Abdulla bilan hamkorlikda, 1942), „Davron ota” (K.Yashin, S.Abdulla bilan hamkorlikda, 1941), „Qurbon Umarov” (musiqali drama, S.Abdulla bilan hamkorlikda, 1941), „Qo’chqor Turdiyev”(S.Abdulla bilan hamkorlikda).
5. **Tarjimalari:** „Bo’ston”(Sa’diy Sheroziy, 1960), Hofiz, Xisrav Dehlaviy, Sobir Termiziy, Mirzoda Ishqiy, Mirzo G’olib, Ja’far Iftixor, Parvin E’tisomiy, Ali Sardor Ja’fariy kabi ijodkorlardan qilingan tarjimalar.

Mazkur ijodiy merosning har biri alohida tadqiqotga manba bo’la oladi. Ularni o’rganish, tadqiq etish, tahlil qilish bugungi zamonaviy adabiyotshunoslik oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Chustiyning ijodiy kamoloti bosqichma-bosqich rivojlangan bo’lib, bu jarayon uning shaxsiy tajribasi, ilmiy-adabiy muhit va davr talablari bilan chambarchas bog’liqdir. Tarjimayi holga oid manbalar shoirning nafaqat biografik jihatlarini, balki uning estetik qarashlari va ma’naviy olamini ochib berishda ham muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, Chustiy hayoti va faoliyatini o’rganish orqali o’zbek adabiyotining muayyan tarixiy davriga xos xususiyatlarni aniqlash, adabiy jarayonlar rivojini chuqurroq tushunish imkoniyati yaratiladi. Bu esa shoir merosini zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qayta baholash zaruratini ko’rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, Chustiyning tarjimayi holini ilmiy asosda tadqiq etish uning ijodiy merosini to’liqroq anglashga xizmat qiladi hamda o’zbek adabiyotshunosligida muhim ilmiy-nazariy xulosalar chiqarishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Чустий. Ўтмиш ва хотиралар // Чустий. Сайланма. Тўплаб, нашрга тайёрловчи: Хўжаев Б. – Тошкент: Адабиёт, 2024. – 504 б.
2. Навоий асарлари луғати. Тўлдирилган ва тузатилган 2-нашри. – Тошкент: Академнашр, 2023. – Б. 566.
3. Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати. 4 томлик. 3-том. – Тошкент: Фан, 1984. – Б. 483.;
4. Нажмиддинов М. Шоир Чустий маноқиблари. Китобда: Ёд этингиз камтарин Чустийни ҳам. Шоир Чустий ижодига чизгилар, хотиралар, эсселар, бағишловлар. Масъул муҳаррир: М.Зоҳидова. – Тошкент: MASHHUR-PRESS, 2020. – В. 82.
5. Ҳожи Исматуллоҳ Абдуллоҳ. Марказий Осиёда Ислом маданияти (Қисқача маълумотнома). – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 96.
6. М.Инъом. Сизга ҳавасим келади. Эссе. – Наманган, “Наманган” нашриёти, 2015. – 96 б.
7. Аҳмад С. Буюк инсон // Ёд этингиз камтарин Чустийни ҳам. Шоир Чустий ижодига чизгилар, хотиралар, эсселар, бағишловлар. Масъул муҳаррир: М.Зоҳидова. – Тошкент: MASHHUR-PRESS, 2020. – В.38.
8. Чустий. Кўнгил тилаги. (Девон). – Тошкент: Фан, 1994. – 264 б.
9. Назаров Н. Завқи кўп хўқандийман // Ёд этингиз камтарин Чустийни ҳам. Шоир Чустий ижодига чизгилар, хотиралар, эсселар, бағишловлар. Масъул муҳаррир: М.Зоҳидова. – Тошкент: MASHHUR-PRESS, 2020. – В. 33-34.